

Búcsú Kanyar Józseftől

Olyan sokszor volt módom köszöntenit őt az utóbbi másfél évtized somogyi honismereti rendezvényein, de az utolsó köszöntéshez, az elkészítéshez, az végső búcsúzáshoz mégsem találok a szavakat.

Dr. Kanyar József, Állami-díjas történész, akadémiai doktor, a Somogy Megyei Levéltár nyugalmazott igazgatója, Kaposvár és Kaposújlak díszpolgára, a kaposvári tanítóképző főiskola címzetes tanára, a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnöke 2005. január 21-én a hajnali órákban örökre eltávozott körünkből.

Hónapok óta sejtettük már, hogy megromlott egészségi állapota miatt nem maradhat sokáig köztünk. Mégis nehéz elfogadnunk, hogy egy századokon átívelő páratlanul gazdag életút végleg és visszavonhatatlanul lezárult. A gyász és a csönd pillanatai ezek, de könnyeinken, szomorúságunkon átsejlik a vigasztalás: Ő most már mindig köztünk marad! Nincs hatalom, amely elveheti, vagy semmissé teheti azt a szellemi örökséget, amit tőle kaptunk. A magyar kultúra, a nemzettudat, a magyar honismereti mozgalom ügyének haláláig elszánt harcosa volt. Alkotói pályája, tudományos és közéleti munkássága, embersége, hite és elhivatottsága, a szülőföld iránti kiapadhatatlan szeretete, mindnyájunk számára követendő, de csak nehezen követhető példa.

Kaposvártól alig néhány kilométerre egy somogyi kis faluban, Kaposújlakon született parasztszülők gyermekeként. Származását soha nem tagadta meg, a „fogva tartó szülőföld” egész életét meghatározta. Évtizedekkel később, a Harminc nemzedék vallomása Somogyról címmel megjelent helytörténeti olvasókönyvének ajánlásában írja: „Édesanyámnak s minden paraszti ősom emlékezetére, akik e széptájú szülőmegyémekben századokon át verejtékeztek és harcoltak s ma már a cédrussal, gesztenyével és hárssal benőtt bajomi, mérei és újlaki temetőben alusszák örök álmukat.”

Édesapja az első világháborúban elesett, a korán árvaságra jutott fiú a kaposmérői elemi iskola, majd a kaposi gimnázium eminens diákja lett. Az érettségi vizsgát követően a budapesti református teológián 1942-ben lelkészi oklevelet, a nagykőrösi tanítóképzőben pedig – amelyet teológiai tanulmányai párhuzamosan végzett – tanítói képesítést kapott. 1943-ban államtudományi doktorátust szerzett a pécsi tudományegyetemen.

A II. világháborúban katonakötelességet helyőrségi kórházakban szolgált. A nyilas hatalomátvételt követően szökött katonaként bujkált Budapesten. Itt került kapcsolatba a fővárosi parasztpárt vezetőivel, s a háború után a párt pécsi kerületi titkára és az ideiglenes nemzeti gyűlés baranyai delegált képviselője lett. Szerkesztője volt a Pécsi Szabad Szó c. hetilapnak, parasztegyetemet, népfőiskolát indított. Szépen ívelő politikai pályája a Parasztpárt szétesésével együtt megszakadt. Már éppen egy kínálkozó külföldi tanulmányút lehetőségéig fontolgatta, de az egyetlen fiát féltő édesanyja aggódó szavai itthon marasztalták.

Életének e meghatározó időszakáról A reménység esztendei címmel megjelent könyvében emlékezik. S hogy milyen fontosnak tartotta e korszakot, arra a tőle kapott kötet dedikációjában is utalt: „Mártinak, másik arcomból!”

1948-ban hazatért Somogyba. Előbb könyvtáros, majd főlevéltárnok, 1950-től pedig a megyei levéltár igazgatója lett. Négy évtized alkotói munka után, 1990-ben költözött a fővárosba, ahová sorsa, családi kötelei szólították.

Élete, munkássága Somogyban teljesedett ki. Széles látóköre, sokszínű kulturális érdeklődése, európai műveltsége, tehetsége és embersége megővta Őt attól a szaktudományos beszűkültégtől, amely nem egy kortársát, kollégáját jellemezte, vagy jellemezheti akár napjainkban is. Igazi reneszánsz ember volt, azon kevesek egyike, akik az élet bármely területén – a szükségből erényt kovácsolva – képesek maradandót alkotni. Ő az élettől lehetőségként egy vidéki levéltárat kapott, amely a vezetése alatt évtizedek múltán országosan elismert, tudományos kutatóhelyi rangra emelt intézménnyé vált. Ahogy nevezni szokta: a megye egyetemévé fejlődött, a helytörténeti kutatás és a honismereti mozgalom legfőbb bázisává, műhelyévé szerveződött.

1962-ben országosan elsőként jelentette meg somogyi levéltár történetét és fondjegyzékét. A megyében végzett helytörténeti, művelődéstörténeti kutatások eredményeit kívánta köz-

Honismereti Akadémia. Győr, 1997. (Mándli Gyula felvétele)

kinccsé tenni a levéltár három kiadványsorozatában. 1957-től láttak napvilágot a Somogyi Almanach sorozat művelődéstörténeti kötetei, melynek szerzői között ott találjuk László Gyulát, Illyés Gyulát, vagy Erdélyi Zsuzsannát, akinek archaikus népi imagyűjtése 1974-ben itt jelenhetett meg elsőként. Kiadását ekkor egyetlen hivatásos kiadó nem merete felvállalni. 1970-től indította útjára a levéltári évkönyvsorozat, majd 1975-től az Iskola és Levéltár füzet-sorozattal angliai mintára az iskolai oktatás számára kívánt színvonalas, tudományosan megalapozott segédanyagot szolgáltatni.

Az iskolákkal a kapcsolattartást alapvetően fontosnak tartotta. A somogyi levéltárban – országosan elsőként – 1977-től szerveztek Levéltári Napokat, s erre a megye valamennyi helytörténeti kutatója, honismereti szakembere, történelem szakos tanára meghívót kapott, a rendezvény az éves tanári továbbképzési program része volt. A levéltári évkönyveket pedig, amelyek erre az alkalomra minden esztendőben menetrendszerűen megjelentek, a megye iskolái térítésmentesen megkapták.

Kanyar József politikatörténeti, agrártörténeti, művelődés- és oktatástörténeti kutatásait tanulmányok, önálló kötetek sora jelzi. Tudományos munkásságát, tudományos szervezői tevé-

kenységét 1972-ben kandidátusi, majd 1983-ban akadémiai doktori fokozattal ismerték el, életművéért Állami-díjat kapott.

Munkái közül mégis a legkedvesebbnek a Harminc nemzedék vallomása Somogyról címmel 1967-ben kiadott helytörténeti olvasókönyvet tekintette. Gyakran nevezte helytörténeti breviáriumnak, honismereti bibliának. Második bővített, immár két kötetes kiadására 1989-ben került sor Somogy megye jóvoltából. S valóban, a somogyiaknak ma is ez a legismertebb, sokak által kedvelt, nélkülözhetetlen helytörténeti kézikönyve.

Szakmai és közéleti tevékenysége igen szerteágazó. Csak kevesen tudják róla, hogy az 1950-es években egy évtizedig művészeti vezetője volt a Somogy Megyei Népi Együttesnek. Élete során számos szakmai és társadalmi tisztséget betöltött. Többek között a Berzsényi Társaság alelnöke, a Somogyi Tudósklub alapító elnöke, a Somogy folyóirat Szülőföld rovatának szerkesztője, a Szántódi Tudományos Bizottság elnöke és a Szántódi Füzetek szerkesztője, a Somogyi Honismeret főszerkesztője, a Honismeret szerkesztőbizottságának tagja, az Országos Honismereti Bizottság elnöke, később a Honismereti Szövetség elnöke, majd haláláig örökös tiszteletbeli elnöke volt.

Közel négy évtizedes ismeretségünk, munkakapcsolatunk során soha nem hallottam őt igazgató úrnak szólítani, mindenkinek „csak” Jóska bácsi, Józsi bácsi volt. Munkatársait nem beosztottnak, hanem partnernek tekintette. Szigorúság, őszinteség, néha türelmetlenséggel párosuló szókimondás jellemezte, nehezen tűrte az ostobaságot, a buta gőgöt. Szakmai követelményei azonban – melyeket magára nézve is kötelezőnek tartott – sohasem gátolták meg abban, hogy emberséges maradjon.

A helytörténeti kutatás és a honismereti mozgalom összhangját hirdette apostoli hitvallással. Tudta, hogy akár az érem két oldala, nem választhatók el egymástól, s erre egész életműve bizonyosságul szolgált.

Életének utolsó másfél évtizedét szeretett szülőföldjétől távol, a fővárosban élte. Megannyiszor elhomályosult szemmel köszöntötte a somogyi ismerősöket a Honismereti Akadémiákon. Gyakran találkozhattam vele, nemcsak az országos rendezvényeken, hanem a Honismereti Szövetség országos elnökségének ülésein is. A fülemben csengnek baráti szavai: „No, kiskomám, hogy vagytok, mit dolgozol, miben segíthetek.” Ötleteket, tanácsot adott, és sokszor kaptunk tőle elismerő szavakat. Mindig büszke volt a somogyiakra, s nemcsak a honismereti mozgalomban elért eredményeinket tartotta számon, hanem kutatásainkat is figyelemmel kísérte. A pályázataink nyomán kibontakozó falukrónika-író mozgalmunkat olyan fontosnak találta, hogy gratulációját még a hozzám küldött karácsonyi üdvözlő lapon is kifejezte.

Manapság az újratemetések divatját éljük, feloldozást, lelkiismeretünk megnyugtatótát remélve, pedig talán a jelenben kellene megbecsülnünk azt, aki méltó rá, hogy még életében érezhesse, milyen sokat jelent nekünk, mennyire tiszteljük, és milyen köszönettel tartozunk neki. S hamvainál állva, ne legyen okunk pirulni azért, hogy valamit végleg elmulasztottunk.

Úgy érzem, talán nekünk, a honismereti mozgalom elkötelezett híveinek kevés adósságunk maradt e téren. Tiszteletünket, szeretetünket igyekeztünk még életében kifejezni, rendezvényeinkkel, születésnapi tisztelgő konferenciákkal, a Honismeret és nemzetudat c. ön-életrajzi kötetének megjelentetésével és személyes kapcsolatainkkal a mindennapok során.

Sokszor emlegette, hogy a szülőfalu, Kaposújlak harangjának szavát hajdan még a kaposvári levéltár nyitott ablakán keresztül is meghallotta, most nemcsak az újlaki harangszó kondul érte, utolsó útjára a somogyi harangok zúgása, a lélek harangjai is elkísérik.

Kanyar Jóska Bácsi végleg velünk marad: a könyvespolcokon sorakozó kötetei, tanulmányai, cikkei sokaságával, szellemiségével, amely nemzedékek tudatába épülve mindennapjainkban észrevétlenül munkál tovább.

Életművének ott van a helye Csokonai, Berzsényi, Rippl-Rónai, Fekete István mellett Somogy megye örökségének kincsestárában, s része nemcsak Somogy megye, hanem magyar-ságunk szellemi örökségének is.

Nem utódai vagyunk, hanem örökségének gondozói, s majd az idő dönti el, hogyan sáfárodunk a ránk hagyományozott szellemi kincsekkel, s vajon méltó utódok lehetünk-e.

Gálné Jáger Márta